

**Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Бильтой-Юртовская средняя школа»
(МБОУ «Бильтой-Юртовская СШ»)**

УТВЕРЖДЕНО
приказом директора МБОУ
«Бильтой-Юртовская СШ»
от «30» августа 2023 г. №147

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Чеченская литература» (базовый уровень)

для обучающихся 5 – 9 классов

Составитель-учитель чеченского языка и чеченской
литературы Буруева Д.Т..

с.Бильтой-Юрт, 2023г.

1. «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предметан (предметни область «Ненан мотт, нохчийн литература») федеральни белхан программа хIоттийна ненан мотт (нохчийн мотт) хуучу а, ледара хуучу а дешархошна, цо йукъалоцу довзийтаран кехат, дешаран чулацам, ненан мотт (нохчийн мотт) Iаморехь кхочушдан лору жамIаш.

2. Довзийтаран кехато билгалйоху ненан (нохчийн) меттан литература Iаморан йукъара Iалашонаш, дешаран белхан структурехь цуьнан меттиг, иштта чулацам а, кхочушдан лору жамIаш а къасторан некъаш.

3. Дешаран чулацамо бовзуйту хIора классехь коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь Iамо декхар долу чулацам.

4. Ненан (нохчийн) меттан литература программин кхочушдан лоручу жамIаша йукъалоцу коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанан а, иштта хIора дешаран шеран предметни жамIаш а.

5. ДОВЗИЙТАРАН КЕХАТ.

5.1. «Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хIоттийна йуьхьанцара йукъарчу дешаран тIегIанан бух тIехь а, нохчийн меттан хьехархочунна ишколан дешаран хIинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тIехъажийна йолу дешаран предметан белхан программа хIоттош методически гIо-накъосталла даран Iалашонца а.

5.2. Коьртачу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца догIуш, «Ненан мотт (нохчийн)» дешаран предмет йукъайоьду «Ненан мотт а, литература а» предметни областана, Iамо декхарийлахь долу предмет а йу.

5.3. Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Iалашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хъажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похIмаш кхио а, коьрта гIиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзйан а.

5.4. «Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гIиллакхе-этикин а кхиаран тIегIа къаастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маъIна а девзаш, литература Iаморо шегахь къонахчун амал кхияйой а хууш, шен дуьненхъежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал араьхарчу гIуллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаьтта авторийн дешаран программаш хIитторехь а, «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет хьобхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа хIотторехь а. Авторийн а, белхан программаш хIитточара а хьехаран материал къепе йалорехь и Iамо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ дIасхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

5.5. «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре гIирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература Iаморо дIалоцу личность кхиоран процесехь коьрта меттиг, иштта Iаморо аьтто бо цуьнгахь кьонахалла, гIиллакхе амал, кхоллараллин похIма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гIо до кьоначу тIаьхьене кьоман исторически зераш дIакховдорехь а. Билгал йолу Iалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тIекхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхьаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догIуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Iаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хьажийна бу дешархойн нохчийн литературин хьашташ кхочушдан, уьш нохчийн кьоман культурина тIекхиарехь а, шеца иза Iалашйарехь а ша-тайпана эстетикин гIирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар Iамор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахь дIахьучу йукьардешаран учрежденешкахь ненан мотт санна нохчийн мотт Iаморехь, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн кьоман исторех а, культурех а, ламастех а хаарш схьаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхьаьна эстетикин гIуллакхдар а долу, йозанан къамелан гIуллакхдар ду; нохчийн литература тIехьажийна йу Iилманан агIонхьара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурин йукьара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахь дуьйций хайтарх кхетам кхолла а, ткьа литературин мотт йукьарчу меттан шолгIа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахь ойланца хIуманан кеп хIотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хьажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тIаьхьенера тIаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культурийн оьздангаллин а, эстетикин а ламасташ дIакховдор.

Дешаран предметан чулацамо шена йукьалоцу литературин говзарийн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

5.6. «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ IАМОРАН IАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Iаморо кхочушйан йеза роIера Iалашонаш:

- нохчийн литературехь эстетикин агIонхьара кхеташ болу гуманистически дуьненхьежам, Россин йукьара гражданинан кхетам а, кьоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехь кхиор.
- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн кьоман

ширачу заманера схъайогӀу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Таморан кха тӀе ваккхар, къоман культурин тӀаьхьалонна йукъавалор.

- къоначу тӀаьхьенехь дӀайахначуй, карарчуй, йогӀур йолчуй заманийн уьйр ларӀан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларӀарехь жобпалле хилар кхоллар;
- духха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шегахь стогалла кхиорна оьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхийар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тӀехъажийна роӀера хьесапаш кхочушдан:

- тӀаьхьенера тӀаьхьене историко-культурни, озьдангаллин, гӀиллакхийн мехаллаш дӀакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маӀнех кхетар;
- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман ша-тайпана синъозьдангаллин а, материальни а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;
- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;
- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, озьдангаллин а маӀна билгалдаккхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;
- Тер-дахарехь а, дешаран процесехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;
- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хӀоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;
- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дӀалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;
- хаамийн хьостанащца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечйар а.

5.7. ХЪЕХАРАН ПЛАНЕХЪ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хӀоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программы буха тӀехь, иза лерина йу дешаран 338 сахътана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 66 с.). Программин инвариантивни дакъош Таморна лерина 296 сахът ду. Белхан программа вариативни декъана программа хӀоттийнчу авторша хаьржинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахътах.

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

6. 5 класс

6.1. Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш:

«Кхо ваша».

«Гамашийна олхазар».

«Кхо ваша а, саьрмик».

«Добьшуш хилла кIант».

«Барзо Iахарца мохк кьовсар».

Фольклоран кегий жанраш: кичанаш, хIетал-металш.

Нохчийн йаздархойн говзарш

Литературин туьйранаш

Б. Саидов «Майра кIант Сулима» (дацдина).

М. Мусаев «ЦIен маьхьси».

С. Гацаев «Чкьобрдиг» (дацдина).

А. Исмаилов «Бирдолаг».

XX бIешаран литература

С. Бадиев. «Зайнди».

М. Мамакаев. «Баппа».

Г. Мамакаев. «Садаьржаш».

М. Сулаев. «Ламанан хи».

Г. Гайсултанов. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» повесть йукъара дакъа).

А. Сулейманов. Стихотворени «Борз ю угIуш».

Х. Саракаев. «Баьпкан чкьубьриг».

Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». («Лаьттан дай» гулар йукъара).

Г. Ахмадов. «Кьонахалла».

Ш. Арсанукаев. «Баьпкан юьхк».

Д. Кагерманов. «ДоттагIалла».

Х. Сатуев. «Лаьмнийн кьоналла».

Ж. Махмаев. «Буьйсанан гIулчаш».

В.-Хь. Амаев. «Малх чубаре хьобжура иза».

Дикаев М. «БIаьстенан аматаш».

Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш, тексташца болх бар.

XXI бIешаран литература

Ш. Рашидов. «Нана-Нохчийчобь».

М. Бексултанов. «Ца кхетта хестор».

А.-Хь. Хатуев. «Нохчийн мотт».

С. Мусаев. Рассказ «Хьайбанан чам».

М. Ахмадов. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь».

Кхечу къаьмнийн литература

М. Лермонтов «Кавказ» (гочйинарг Сулаев М.).

7. 6 класс

7.1. Халкъан барта кхолларалла

«Нарт-орстхойн паччахь Наураз».
«Ницкъ болу Солса».
«Гермачигара наьрташ».
«Наьрт-аьрстхой кхерор».

Нохчийн йаздархойн говзарш

I. Гайсултанов «Нийса кхиэл».
X. Сатуев «Ломмий, цхьогаллий».
X. Ошаев «Чайра».
I. Мамакаев. «Дагалецамаш».
X. Сайдуллаев. «Ненан баьрхиш».
M. Сулаев. «Кланте».
X. Эдилов. «Ненан безам».
A. Джунаидов «Белхи».
A. Айдамиров. «Вина мохк».
P. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета».
X. Саракаев. «Ирсе баьрхиш».
III. Арсанукаев. «Мохкбегор».
III. Окуев. «Баьсте».
M. Кибиев. «Меттан сий».
M. Дикаев «Сан бахам».
III. Рашидов. «Ломара це».
Э. Мамакаев. «Хорд».
Ж. Махмаев. «Баьржачу баьпкан юьхк».
C. Дакаев «Тамех ловзар».
M. Бексултанов. «Некълацар».
M. Ахмадов. «Телефон».
C. Мусаев «Даймахке боьду некъ» .
C. Курумова «Шовданехь» .

Кхечу къаьмнийн литература

Важа Пшавела. «Хьозалдиг».

8. 7 класс

8.1. Халкъан барта кхолларалла

«Дади-Юрт».
«Нохчийн шира илли».
«Сай» (халкъан илли).

Нохчийн йаздархойн говзарш

M. Мамакаев «Даймехкан косташ».
B. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз».
I. Мамакаев. «Берзан бекхам».
X. Ошаев. «Иччархо Абухьяьжа Идрисов».
A. Сулейманов. «Шуьнехь дош».
I. Гайсултанов. «Болат-гала йожар» (дацдина).
A. Айдамиров. «МухIажарш».
III. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш».
M. Кибиев. «Дош».
A. Джунаидов A. «ХIоььнаш».
C. Гацаев. «Дарц».

А. Кусаев. «Амалехъ диканиг».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
С. Дакаев. «Куйно хотту».
I. Шайхиев. «ЧагIо».
А. Бисултанов. «Хъайбахахъ язйина байташ».
В-Хъ. Амаев. «Генарчу денойн туъйра».
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хъоме Нохчийчобъ».
С.-Хъ. Нунуев «Юнус».
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош».
М. Ахмадов «Кхаа вешех туъйра».

Кхечу къаьмнийн литература

А. С. Пушкин «Аьнан Iуъйре» (гочийнарг А. Сулейманов).
Альфонс Доде «Паьххъарлера урок».

9. 8 класс

9.1. Халкъан барта кхолларалла

«Таймин Биболатан илли».
«Эвтархойн Ахьмадах илли».

Нохчийн йаздархойн говзарш

Бадуев С. «Олдум».
М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар».
М. Сулаев. «Цавевза доттагI».
А. Сулейманов. «Дог дохден цIе»; «Дахаран генаш».
I. Хамидов. «ДIа – коч, схъа – коч».
Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур».
I. Шайхиев. «Дарцан буса».
М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахъ» (дакъа).
С. Яшуркаев. «МаьрIаж-бодан тIехъ кIайн хьобкх» (йацйна).
Л. Абдулаев. «Маьлхан каш».
М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари».
А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина».
С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел».
Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахъ хьо ара».
М. Ахмадов. «Лаьтта тIехъ лаьмнаш а хIиттош».
Сатуев Х. «Нашха».

Кхечу къаьмнийн литература

Ладо Авалиани. «Хъаькхна буц».

10. 9 класс

10.1. Халкъан барта кхолларалла

Турпалаллин иллеш «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли».

«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли».

Туъйранаш, шира дийцарш, аларш.

Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш,

хИетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар).

Нохчийн йаздархойн говзарш

Нохчийн литературин бухбиллархойн (йаздархойн) кхолларалла:
I. Дудаевн, М. Сальмурзаевн, I. Нажаевн, III. Айсхановн. Поэзига, прозига хъажар.

III. Айсханов «Мало-хало».

С. Бадиев. «Бешто».

Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIамах лаьцна говзарш.

I. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь», очерк «Турпалчу танкистан доьзал».

M. Мамакаев «И йоблхуш яц», «Киллочунна».

M. Сулаев «ГIовтга», «Малх тоьлур бу».

X. Эдилов «Суьрте», «Кавказан аьрзу», «ТIемало – хьуна».

I. Мамакаев. «Кавказа латга», «ЙоIе», «Даге», «Сайн кIанте», поэма «Нохчийн лаьмнашкахь».

A. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).

M. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам», «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош).

I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш».

C. Гацаев. «Буйса хаза, буйса тийна», «БIаьсте кхечи», «ХIай, йоI, делхьа, собарде».

H. Музаев. «Селима дуйцу».

C. Курумова «Жарманан некь».

M. Мусаев «Таймин Бийболат» (роман йукъара кийсакаш).

P. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш», «Буйса йу беттасе».

X. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохь», «Сан ненан маттахь ас язйо».

III. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш» (роман йукъара кийсакаш).

M.-C. Гадаев «Даймехкан лобмашка», «ДоттагIашка».

I. Эльсанов «КIайн коч».

M. Ахмадов «Дечиган тайнигаш».

M. Бексултанов «Сан вешин тIехьийза йоI».

B. Гайтукаева «Зама», «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчохь, хьан цIийнах йара».

M. Айдамирова. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак).

A. Ахматукаев «Машаран хIайкалш» (Айдамирова Машаран «Лаьмнийн хIайкал» романах лаьцначу статья кийсак).

Кхечу къаьмнийн литература

M.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

11. «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМИАШ

Кобртачу шкоলেখь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор хъажийна ду дешархой рогIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка кхачарна.

11.1. ЛИЧНОСТНИ ЖАМИАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамIаш коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехь цхьаьна дIабахьарца. Болх дIабахьар кхочушдо Россин социокультурни а, синъобздангаллин а ламасталлин мехаллашца догIуш ма-хиллара. И мехаллаш йукъараллин бакъонаша къобалыйна тIе а эцна, цара аьтто бо шен

дуьне довзар а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадакхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамIаш коьртачу йукьарчу дешаран тIегIанехь декхарийлахь ду дешархошна, дикачу мехаллех пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дIахIитта, шайн гIуллакхарехь гулдина зераш шордан а, церан буха тIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу йукьахь кху декьахь а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакьонаш а кхочушйан кийча хилар, бакьонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакьонаш ларар; добзалан, йукьарчу коьртачу дешаран программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукьараллин, хьомсарчу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар; цхьана а кепара эсктремизм, дискриминаци тIецалацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа дIалоцу меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакьонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам хилар, социале нормаш а, личностни йукьаметтигаллин бакьонаш а йовзар; коррупцина дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гIуллакхдар нахаца цхьана дан хууш хилар, дешархойн шаьш дечу урхаллехь дакъалаца кийча хилар, гуманитарни гIуллакхаллехь (волонтералла, нахана гIо дар,) дакъа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къаьмнаш долчу йукьараллехь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Iамор, Россин Федерацин а, шен къоман а, Россин къаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха хIума хеташ хилар: Илманан, искусствон, спортан, технологин, тIеман а, белхан а хьюьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Iаламан тIаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къаьмнийн ламасташ ларар. синьобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, обздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукьараллица а маьрша, жьопалле хилар.

- **синьобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме тIеIаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искусствон мехаллех кхеташ хилар, этносийн культурин ламасташ а, халкъан кхолларалла а маьIне хетар, тайп-тайпанчу искусствошкахь шен меттиг каро хьажар а.

- **физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могошалла ларйар, могошалла ларйеш дахар нисдар (пайде хIума йаар, гигиена ларйар, садаIаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон хIуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегIан а, синан а могошалла талхош йолу хIуманаш цалелор; кхерамазаллин бакьонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакьонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Iаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокьехь шен дахаран зерех пайда а оьцуш, кхин дIа а шен Iалашонашка дIаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шехахь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;
стаг гIалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен гIалаташ тIелаца хаар, уьш нисдан деза
хьажа везар.

- **кьинхьегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахИттийна декьарш кхочушдан Iалашонца жигара дакъалацар (добзалехь,
гIалин, кIюштан йукьардешаран дешаран организацехь), йукьараллин а, технологически а
гIуллакх а, болх а дIаболо, дIахIотто хаар, тайп-тайпана гIуллакхаллин план хIотто а, иза
кхочушйан а Iамар, тайп-тайпана кьинхьегаман корматаллаш Iамор, корматаллин
йукьараллехь дIатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукьараллин а, Iаламан а, Илманийн а хааршна тIе а тевжаш, гонахьарчу Iаламан
хьокьехь хьалхахIуьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу Iаламан пайдехь хин долу
гIуллакхаш дIадахьа план хIоттор, экологин культурин тIегIа лакхадаккхар, экологин
кIорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некьаш лахар, гонахьара Iалам бехдийр долу
белхашна дуьхьал жигара дакъалацар, Iаламан, технологин, йукьараллин йукьарлехь зIе
латтош волу гражданинан маъIна довзар, экологин хьежамашна лерина гIуллакхаллехь
жигара дакъалацар.

- **Iилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Iилманан системехь адам а, Iалам а, йукьаралла а кхиар толлучу
хьежамашна тIе а тевжаш, адаман Iаламца а, йукьараллица а йолу зIенаш а, дуьне довзаран
гIирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор, талламаш бар Iамар, талламийн
зерийн ойла йар, талламаш ша а, коллективана а йукьахь дIабахьар.

Йукьараллин а, Iаламан а хийцалучу хьелашна дешархо марзварехь кхачойеш йолу
личностни жамIаш:

Добшучара йукьараллин зераш карадерзор, шен хене хьаьжжана йукьараллехь
леларан бакьонаш, норманаш, йукьараллин дахаран кепаш, тобанашкахь, йукьараллашкахь
а, цу хьокьехь добзалехь нийса леларан коьрта йукьараллин меттиг кьасто хаар;

билгалдоцу хьелашкахь, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца добшучаьргахь
зIе латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцу хьелашкахь, шен компетенци тIегIа лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа
иза кхочушдалур ду практически гIуллакхехула а, цуьнца цхьаьна кхечу адаманка а
хьоьжуш Iамар, церан керлачу хааршна тIекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахьэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхьаьна идейн,
кхетамийн формулировка йан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен
хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тIегIа довзар, шен кхиаран план хIотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чIагIделлачу кхиаран концепци декьехь болчу кхетамех
оьшург кьасто хаар;

Iаламца, йукьараллин, экономикин йукьаметтиган анализ йар, и йукьаметтигаш
кьастор;

гонахьарчу Iаламан бечу тIелаткъамна чот а йеш, Iалашонашна тIекхочуш а, декхарш
кхочушдеш а, шен гIуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахь стрессийн ситуацешкахь боха ца боха Iамор, хуьлучу хийцамийн а,
церан тIаьхьенех нийса мах хадо Iамор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар,
стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхьарлаьцна гIуллакхашна, хьелашка хьаьжжина,
корректировка йан хаар, йуьхьарлаьцначу гIуллакхехь кхиамаш ца хилахь а, воха а ца

вухуш, кийча хилар.

11.2. МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМИАШ

Дешаран универсални довзаран дараи карадерзор:

11.2.1. Коьрта маъИнийн дараи:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш Юрайахар а, къастор;
классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан жамI даран а,
дустаран а. критерешна а бух бало;

хьалха хIиттийнчу декхаршка хьаьжжана, къастайечу факташкахь хила догIурш а,
бIостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догIурш а, бIостанехь дерг
а Юрадаккхаран критереш йало;

хьалхахIоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефецитаи къастор;

хиламаш а, процессаш а Iаморехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а,
индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамI дар, аналогика догIуш ойланехь
сецначун жамI дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некь лахар (масех вариант вовшах йустар,
уггаре гIолехь йерг харжархьама).

11.2.2. Бухера талламан дараи:

довзаран талламан гIирс санна хаттарех пайдаэцар;

догIуш доллу хаттарш хIиттор, шен лаамехь лоьхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хIоттийнчу планаца талламан бар, чолхе йоцу эксперимент дIайахьар, талламан
объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукьара бахьанин-талламан уьйраш къастор

Таллам барехь (экспериментехь) сьахиллачу хаамийн бакьхиларх пайдэцаран мах
хадор;

дIабабььначу таллабийн хиллачу зерийн жамIийн ша формулировка йар, хиллачу
жамIийн бакьхиларан мах хадоран гIирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тIабьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу
а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан
кхиаран хетарг хьалха таттар;

11.2.3. Информацица болх бар:

хьалха хIиттийна дешаран декхарш а, тIейихкина критереш а кхочушйан
хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некьех, гIирсех пайдаэца,

харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацин тайпанийн, гайтаран
кепийн интерпретаци йан,

цхьабьна йогIу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакьйеш йа харцйеш), шен лаамехь
информаци дIагайта йогIуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа
кхечу кепара графикаца кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци
тешаме хилар къасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

11.2.4. Дешаран универсале, коммуникативе дараи карадерзор:

Кьамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Iалашоне а, кьамел даран
хьелашка хьаьжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахь а
дIагайта, кьамел даран невербале гIирсаш бовза, социале билгалонийн маъIнех кхетар,
Iотбаккхаме хьелаш кхуллу таронаш йовза, Iотбаккхамаш кIадбан, бартбан, кхечеран

Іалашонех кхеташ хила, шеца кѣамел дечуьнца ларам хила, оздачу кепехъ шена нийса цахетачун формулировка йар, кѣамел дечу йукѣана догІуш долу хаттарш хІоттор, шен лаамехъ кѣамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хѣаьжжана, кѣамелана презентаци йан, цуьнга хѣаьжжана барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хІоттор.

Шен лаамехъ гІуллакх дІадахьар: билггал йолу проблема кхочушьеш болх ша беш а, йа тобанна йукѣахъ беш а гІолехъ долчух кхета а, пайдаэца а, хѣалха хІоттийна Іалашо кхочушьарехъ тобанца кхочушийн йезаш хиларан бух бало, цѣаьна дечу гІуллакхан Іалашо тІеэца, и кхочушийн дараш тобанца билгалдаха, шайна йукѣахъ болх дІасхѣабекѣа, бартбан, процесс а, жамІаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукѣара маьІна даккха, куьйгалла дан кийча хила, тІедилларш кхочушдан, муьтІахъ хила, цѣаьна бечу белхан дІахІоттаран план хІотто, цу балха йукѣахъ хІораннан меттиг кѣасто, белхан Іалашонаш вовшашна йукѣахъ, хІораннан тароне хѣаьжжана, дІасхѣайекѣа, тобанан декѣашхошца белхан Іалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакѣа кхочушдан, ша бинчу белхан мехалла кѣасто, белхан йуьхьца кхочушхилла долу жамІ дуста, белхан жобпалле дакѣа схѣаэца, тобанна хѣалха жоп дала кийча хила.

11.2.5. Дешаран универсале, регулятиве дараш карадерзор:

Ша шен кѣепе хІоттор: дахаран а, дешаран а хѣелашкахъ нислун проблемаш кѣасто, сацам тІелоцуш тайп-тайпана некѣаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехъ алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу вариантшна аргументацеш йало, Іамочу объектех хийначу керлачу хаарийн хѣесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жобпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некѣаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хѣолана богІуш боллу мах хадо, хѣал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хѣелашка хѣаьжжана, шен сацамна адаптаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамІийн бахѣанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хѣолехъ пайде дерг кѣасто, керлачу хѣелашка хѣаьжжана, гІуллакхаллин йукѣа коррективаш йало, гІалаташ кѣасто, Іалашонан а, хѣолан а жамІца богІу мах хадо.

Эмоциале интеллект: шен а, кхечеран а эмоцеш кѣасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахѣанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хІотто, кхечун бахѣанех, Іалашонах кхета, эмоцеш гайтаран некѣан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун оила йан, гІалат вала / йала шен бакѣо хила, изза бакѣо кхечун йуйла хаа, ша долу хІума тергонехъ латто йиш йоций хаа.

11. 3. ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» дешаран предметехула йолчу герггарчу белхан программа карайерзоран предметан жамІаша гайта деза:

1) кхин дІа шен кхиарехъ ненан меттан литература йешаран а, Іаморан а ладамаллех кхетар; хІокху дуьнен чохъ ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гІирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хѣашташ кхоллар, адаман а, йукѣараллин а йукѣаметтиг тайар, массо а агІор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Iаморан буха тIехь ненан мотт Iаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор;

6) Илманан а, гIуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

ЖамI: доьшуш верг кхета йешаран маьIналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар

ЖамI: доьшуш верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехь къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьIнаш довзуйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бIешаран нохчийн йаздархойн, XXI бIешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Iамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш бевзаш хилар, оздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин говзарийн а, нохчийн халкъан культурин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культурин а говзарш Iаморехь нохчийн меттан таронаш кIезиг цахиларх кхетар а.

ЖамI: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу доьшуш волчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Iема.

Литературин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманах а, идейх а, гIиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхIотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхIотторан гIирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладобгIначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дIайахьа, нохчийн литературин шена хета мах хадор, шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

ЖамI: доьшуш волчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дIахIотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор; литературин говзарийн эпохаца йолу зIенех кхетар, цо шена чукъуьйлу оздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин,

культурин синъобздангаллин мехаллашна тӀаьхьа вазар/йазар а, Iамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамI: доьшуш верг Iема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схъайийцарх кхетар а, Iамийнчу говзариин тематикаца йобзна сочиненеш а, изложенеш а йазйар, кхоллараллин цIеран белхаш а йаздар а, литературин а, культурин а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацам белларехь долчу церан маьIнех кхетар (филологин агIонхьара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Iилманан а, гIуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамI: доьшуш волчо карадерзадо, маьIна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстах къасто Iема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьхьарлера синхаамашка йухахьажар.

Классийн предметийн жамIаш

5 класс:

- Россин кхидолчу къаьмнийн культурешца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман обздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туьйранийн, кицанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймакх а, Iаламах а лаьцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культурин а, обздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.
- Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн фольклоран а, литературин а, культурин а хазнех йуьхьанцара сингар хилар, говзаршкахь доьзалийн мехаллашкахь къаьстачу нохчийн халкъан ламастех кхетам хилар;
- нохчийн халкъан амалх а, нохчийн меттан а, къамелан а башхаллех йуьхьанцара кхетам хилар;
- ТӀехьажадечу хаттарийн буха тӀехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила; хьехархочун куьйгаллица хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.
- проектни-талламан гIуллакхаллин хьокъехь йуьхьанцара сингар хила, цуьнан жамIаш и дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан хаарш хила а.

6 класс:

- Кхидолчу тайп-тайпана къаьмнийн турпалаллин эпосца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман обздангаллин мах хадо таро лун нохчийн иллин (эпически эшарийн), наьрт-аьрстхойн дийцарийн, туьйранийн а, нохчийн литературин проблематика билгалйаккхар, тематикин а, проблематикин а, вастийн а

тӀегӀанехь царна йуккъехь зӀе таса;

- Даймехкан Ӏаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гӀиллакх-оздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллах а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- тӀехьжадечу хаттарийн йа кховдайечу плана буха тӀехь фольклоран а, литературин а текстан маӀнин анализ йан хаарш хила, хаттаршна жопаш лучу форматехь историко-культурийн коментареш а, шен тексташ а кхолла, поэтически текстан анализ йан а, турпалхочун амал къасто а, хьехархочун куьйгаллица, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуюхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Ӏама.

- проектни-талламан гӀуллакхалла дӀадахьа йуьхьанцара говзалла хила, цуьнан жамӀаш дӀадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

7 класс:

- нохчийн халкъан эшарийн (исторически, лирически) проблематика билгалйаккха, ша-тайпана башхаллах кхета, нохчийн халкъан оздангаллин мах хадорехь нохчийн литературийн фольклоран сюжетах а, мукьамаш билгалбаха, Даймехкан Ӏаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурийн а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературийн меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх а Даймохк ларбарх лаьцна йолчу говзаршкахь нохчийн патриотизман бухах а, доьналлах а, баккхийчеран проблемех а, нохчийн меттан а шатайпаналлах кхетам хила;

- кховдайечу плана буха тӀехь фольклоран а, литературийн а текстан маӀнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна, вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-культурийн коментареш а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жопаш дала, хьехархочун куьйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуюхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Ӏама.

- проектни-талламан гӀуллакхалла дӀадахьа хаа, цуьнан жамӀаш дӀадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

8 класс:

- нохчийн халкъан оздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзарийн проблематика а, оздангаллин ша тайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Ӏаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман

синкхетаман коьрта культурин а, озьдангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх кхетам хила, нохчичо къоман синкхетам ларбеш хиларх а, кхиаран мур хала хиларх а, нохчийн поэзин маттах а кхетам хила;

- фольклоран а, литературин а текстан озьдангаллин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, йаьржина историко-культурийн коментареш а, эпизодан анализ йаран форматехь шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жобпаш дала, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 класс:

- проблематика къасто а, нохчин къоман озьдангаллин идеалех болу кхетам кхиорхьама тайп-тайпана жанрийн а, муьрийн а говзарийн эстетически шатайпаналлех кхета, исбаьхьаллин дешан материала тIехь нохчийн къоман синкхетаман коьртачу культурин а, озьдангаллин а маIнех кхета;

- Россин къаьмнийн культурийн контекстехь нохчийн литературин а, культурийн а синьозьдангаллин а, культурийн-озьдангаллин а мехаллех кхеташ хила;

- исбаьхьаллин говзаран кепан а, чулацаман цхьаалла ойла йеш тIеэцар, шен йешархочун ассоциацийн тIегIа дIахIоттор, исбаьхьаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йаьржина историко-культурийн коментареш а, тайп-тайпанчу форматехь йаран форматехь шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш дуьхьалхитто а, ша а шен цIахь йеша говзарийн гуо кхолла а, исбаьхьаллин литература йешаран перспективе йолу Iалашо къасто а;

- проектни-талламан гIуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 классан арахецархочунна хаьа:

1. Говзаран тема а, коьрта ойла а, коьрта Iоттабакхам а къасто (5-6 классаш);
2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана гIирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);
3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хIотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн система мах хадо (6-7 классаш);
4. Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу коьрта гайтаран-исбаьхьаллин гIирсаш лаха, церан исбаьхьаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотIан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);
5. Исбаьхьаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);
6. Говзарийн озьдангаллин-философин а, йукьараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);

7. Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан (8-9 классаш);

8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукъаметтиг билгалйаккха (хЮра классехь шен тIегIане хьабжжана);

9. Кобртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хЮра классехь – оцу классехь Iамийнчу терминех пайдаэца хаар);

10. Исбаьхьаллин говzare йолу шен йукъаметтиг дIахайта; шена хетачун аргументаци йан (хЮра классехь – шен тIегIане хьабжжана);

11. ХIиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хЮра классехь - шен тIегIане хьабжжана), дешаран дискуссеш дIаихьа (7-9 классаш);

12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин тема леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хЮра классехь – шен тIегIане хьабжжана);

13. Исбаьхьаллин литературин говзарш исбаьхьа йеша, говzare йолу шен йукъаметтиг а дIа а гойтуш (5-9 классаш);

14. Дешаран хаамийн хьабрмехь оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хЮра классехь – шен тIегIане хьабжжина).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакьойн а, темийн а цѐрaш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Дезан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	<p>Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» «Тамашийна олхазар». «Кхо ваша а, саьрмик». «Добьшуш хилла кIант. «Барзо Iахарца мохк кьовсар».</p> <p>Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш.</p> <p>Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декъар: Iер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранин элементаш. Iер-дахаран темица догIу туьйра «Тамашена олхазар».</p> <p>Туьйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуьхь-дуьхьалхIиттор. «Борз а, Iахар а» - дийнатех лаьцна туьйра. ХIокху тайпана туьйранашкахь персонажаш йукъахь цѐйаххана персонаж цъьогал хуьлу.Цъьогал нохчийн туьйранашкахь шина агIор гойту. Цъьадолчу туьйранашкахь иза мекара, хIиллане эхха, аьшпанча, хьесталург санна гахь а, ткъа кхечу туьйранашкахь - иза хьекъале, хIуманна кархдолуш тIах-аьлла дийнат ду. Ча а, Борз а, мелхо, - сонта, Iовдал, кIиллу ду. Дукхахьолахь, уьш цъьам-цъьамма Iехийна, кхерийна уьдуш йа дойбуш нисло. Лом а, Цюькьалом а туьйранашкахь уггаре нуьцкъала дийнаташ санна гойту, церан вастехь къаьста къиза Iазапхо. Цара олалла до массо а дийнаташна тIехь.</p> <p>Дийнатех лаьцначу туьйранашкахь аллегири йалорца гойту адамиин кхачамбацарш. Цу меттигашкахь дийнатийн леларех пайдаьбуцу адамиин амалшкахь долу анташ,</p>	11	0	1	<p>https://desharkho.ru/</p> <p>http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/</p> <p>https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>

	сиркхонаш Йорайохуш. Иштта йолчу говзаршкахь коьрта долчу декъана, юмор, ирони хуьлу. Литературин теори: фольклор, фантастикин элементаш, туьйранийн поэтика (терминаш ца йалош), туьйра жанр санна, туьйранийн тайпанаш, туьйранийн композици, дустарш, йухааларш, дадолор, чаккхе, туьйранийн кульминаци, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла.				
Дерриг:		11	0	1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Литературин туьйранаш: Саидов Б. «Майра кIант Сулима» (дацдина). Хьанал кьинхьегам а, дикалла а, адамийн дахарехь оцу кхетамийн маъIна, хьолахойн саьхьаралла а, мекаралла а йемалйар. Туьйранехь йолчу догдикалла а, кьинхетам а, оздангалла а хастор. Мусаев М. «ЦIен маьхьси» Хьекьал мекараллел а, сонталлел а лакхара хилар тIечIагIдар. Нахана даьккхинчу оьрна чу ша вужу. Цунах терра долчу оьрсийн туьйранца уьйр. Туьйранехь йолу юмор. Гацаев С. «Чкьоьрдиг» (дацдина). Халкъан васта буха тIехь кхоьллина туьйра. Чкьоьрдигаца жоьра-бабин кьийсам -дахар дуьхьа кьийсам. Жоьра-бабин тIехь баьккхина толам а, шена тIехь баьккхинарг а. Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маъIна. Туьйранехь цакхооран а, тешаме хиларан а тема. Туьйранан цхайолчу персонажийн шех бIобулуш хиларан амал йемалйар. Сен ницкъ, майралла, догдикалла, оздангалла, цхьогаллан хIилла, бирдолагийн шалхалла. Дикано вуо эшор. Литературин теори: Литературин туьйра. Халкъан туьйранах литературин туьйра къастар, фантастикин элементаш, гипербола, эпитет, туьйранийн варианталла, диалог, монолог, туьйранашкахь йолу оздангаллин кепаш	9	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	XX бIешаран литература: Бадиев С. «Зайнди» (дийцар). Дийцарехь болу оздангаллин кхетамаш, дийцаран сюжет а, вастийн система а. Мамакаев М. «Баппа» (дийцар). Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт. Лаха-Невре I. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурси йар. Мамакаев I. «Садаьржаш» (стихотворени). Сахилар гайтарехь йаздархочун говзалла. Сулаев М. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор. Гайсултанов I. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» цIе йолчу повеста йукъара кийсак). ТIеман шерийн трагеди. Нохчийн къоман исторически дадахнарг.	33	1	2	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>Сулейманов А. «Борз йу углуш» / (стихотворени). Олхазаран-Кютара Сулейманов Ахмадан музей чу виртуальни экскурси йар. Шегяхъ нехан гуллакхе хьажаран гиллакх а, догдикалла кхиор. Саракаев Х. «Баьпкан чкъуьйриг» / (дийцар). Йалтийн тIалам бан безаран ойла тIечIагIйар. Окуев Ш. «Лаьмнашкахъ суьйре». «Лаьттан дай» цIе йолчу гулар йукъара). Даймахке а, Iаламе а безам кхиор. Поэтан исбаьхьаллин говзалла. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор). Ахмадов I. «Къонахалла» / (дийцар). Кхиазхочун амал дахIоттар, ша шена тIехъ толам. Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» / « (стихотворени). Вовшашца кьинхетаме хиларе кхайкхам, Iаламо лучунна а, адаман кьинхьегамна а тIалам бар, Кагерманов Д. «ДоттагIалла» / (дийцар). Бераллехъ дуйна кхетош-кхиор оьшуш хилар. Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени). Iалам поэтан кхетамехъ а, исбаьхьаллин гайтарехъ а. Махмаев Ж. «Буйсанан гулчаш» / (дийцар). Беран синдуйне. Кхиазхочун кхиарехъ драматически момент а, мах боцу зедалар а. Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Диц ца лун шераш. Махкахдахаран сингаттаме суьрташ. Беран чохьарчу дуйненан гайтаран говзалла. Дикаев М. «БIаьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла. Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а (Iалам а, кьинхьегам а хастор). Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж. Ахмадов М. «Ушурма волчохъ, хьошалгIахъ» (дийцар). Шайх Мансуран йуьхьшано нохчийн исторехъ дIалоцу меттиг Турпалхочун синьобздангаллин амат. Кьинхетаман а, доглазаран а тема тIамна а, машарна а дуйхьалхIоттор. Берий оьмарехула историн хиламаш йухаметтахIоттор. Говзаран самукъане дIадолор.</p>				
2.3	<p>XXI бIешаран литература: Рашидов Ш. Стихотворени «Нана-Нохчийчохъ». ТIом дабаьллачул тIаьхьа Нохчийчохъ меттахIоттор. ГIаланаш, йарташ йухаметтахIоттор. Республикин бахархойн сирла йахьаш. Текхуьу чкъор шен кьоман синмехаллашна марздар. Стихотворенин ритм синьайьаме хьал гайтаран гIирс санна. Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар). Iаламан дуйне тIалам беш йукъаметтиг латторан хьашт. Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»/ (стихотворени). Адаман дахарехъ ненан меттан дешан, ненан меттан къамелан хазалла. Хандешан кепийн шорталла. Ритмикин а, рифмин а башхалла.</p>	7	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Литературин теори: ритм, рифма. Мусаев С.М. «Хъайбанан чам»/ (дийцар). Депортацехъ нохчийн доьзалан халачу дахарх лаьцна дийцар. Бер доккха хилар. Берийн журнал «СтелаИад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, текстащца болх бар.				
Дерриг:		49	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.)	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамИдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	2	0	
8.3	Контролни болх /Тестиовани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизироваьни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

6 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам	Электронни дешаран ресурс.
----------	---------------------------------------	-------------------	----------------------------

		Декъан сахъгаш	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Нарт-орстхойн паччахь Наураз» / «Ницкъ болу Солса», «Гермачигара наърташ», «Наърт-аърстхой кхерор». Исторехь баьхначу наха лелийнчу гУллакхех, историн хиламех лаьцна дийцарш. Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ). Наърт-аърстхойх лаьцна дийцарш. Халкъо наърт-аърстхойшца латтийна кыйсам. Латта къуьйсуш къоман векалша наърт-аърстхойшца латтийна психологически а, хьекъале а кыйсам. Литературин теори: наъртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш.	7		1	https://desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7		1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл», «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня). Йукъараллин проблематика. Бакъдерг – лекха ду харцдолчул. ДогцIеначу белхахочун хьекъал а, кхетам а. Сатуев Хь. «Ломмий, цъьогаллий» / (басня). Баснийн дидактикин хъажам. Баснешкахь адаман синсакхталлаш Юрайахар. I. Гайсултановн, X. Сатуевн, И. Крыловн. баснийн цъьатералла а, белла а. Баснийн сюжет. Мораль. Аллегори. Литературин теори: баснин жанр, аллегири, мораль. Баснин персонажаш.	4		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Ошаев X. «Чайра» (дийцар). Шен Даймакках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун безам. Литературин теори: литературин турпалхо. Мамакаев I. «Дагалецамаш». Поэтан Iаламе болу безам. ЙогIур йолчу хазачу заманах лаьцна ойланаш, синхаамаш. Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар. Сулаев M.«КIанте» (стихотворени).	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Къоман Іадаташна тешаме хила. Сий, собар, дош лардар кхиор.				
2.3	Сайдуллаев Х. «Ненан Ёаьрхиш» / (поэма). Даймохк ларбар – стеган деза декхар. Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КІентан а, ненан а доьналла. Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени). Дахаре, Іаламе, нене болу поэтан безам. Саракаев Хь. «Ірсе Ёаьрхиш» (дийцар). Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тІечІагІдар. Доьзалехь йолу йукъаметтигаш.	8	1		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Джунаидов А. «Белхи». (дийцар). Дийцарехь йаздина гойту цІа деш а, йалта гулдеш а иштта кхин дІа долчу гІуллакхашкахь белхи баран ламастан маьІна. Къинхъегаман а, вовшийн гІо даран а тема. Оьздангаллин категореш: догдикалла, къинхетам. ТІаьхъенийн уьір. Литературин теори: Турпалхойн къамел даран башхалла. Сюжет (йуьхъанцара гайтар). Айдамиров А. «Вина мохк» Меската Айдамиров Абузаран цІийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Шен Даймакках воккхаверан синхаам кхиор. Даймохк дарба хиларх тешар а, ирс а, Даймохк а цхъаьнадозуш ду. Литературин теори:: эпитет, метафора, инверси.	5		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени). Іаламах самукъадалар. Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор. Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» «(стихотворени). Шен махкахь бохам хиллачарна лирически турпалхо гІоьнна ван кийча хилар.	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Окуев Ш. «БІаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймаккаца боьзна поэтан синхаамаш. Литературин теори:: синедерзор, инверси. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени). Ненан меттан маьІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Дикаев М. «Сан бахам». (стихотворени). Дахаран маьІнех а, оьздангаллин мехаллах а, йуьхъшен синъоьздангаллин дІахІоттамехь поэзин а, лиро-эпически эшарийн иллин а маьІнех а йолу поэтан ойланаш. Литературин теори:: метафора, исбаьхъа гайтаран гІирсаш.	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Рашидов Ш. «Ломара цІе» (стихотворени). Дайн доттагІаллина а, ламасташна а тешаме хилар. Харжам баран бакъо. Мамакаев Э. «ХІорд» (стихотворени). Стихотворенин философин маьІна. Дахаран маьІнех лаьцна лирически турпалхочун ойланаш а, синхаамаш. А. Пушкинан а “К морю” стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар.	6		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Махмаев Ж. «Аьржачу баьпкан йуьхк». Дакаев С. «Тамех ловзар» (стихотворени) Берийн ловзаран кепехь а тIом цабезар. Машаре кхайкхар.				
2.8	Бексултанов М. «Некълацар» / (дийцар). ТIекхууьчу чкъуро ламасташ дIатасар. Баккхийчеран а, къоначеран синъэкамалла. Къоман ламасташ лардарх а, лелорх а лаьцна къамел. Ахмадов М. «Телефон» (дийцар). Жимачу турпалхочун дахар а, дуьне а, доттагIчун гIо дан кийча хилар. Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин проблема.	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Мусаев С. «Даймахке боьду некъ». (дийцар). Даймехкан тема. Сахьийзар. Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар. Нехан мохк берийн бIаьргашца. Деден а, ден а дийцарийн гIоьнца ширачу замане экскурс йар, тIекхууьчу чкъуран баккхийчаьрца йолу уьйр. Адамийн йукъара а, къаьмнийн а мехалаш. Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог. Курумова С. «Шовданехь». (дийцар). Халонаш эшор. Амалан къарцайалар, доьналла кхиор. КIентан а, жIалин а йукъахь долу доттагIалла, тешам.	6	1		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		53	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг». / (дийцар).	2			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2		2	
8.2	Проект	2	2		
8.3	Контрольни болх /Тестирувани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизиованни контрольни болх	1			
Дерриг:		6	3	4	
Програмица сахьтийн барам					

7 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли». «Сай» (халкъан илли). Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀахойх лаьцна турпалаллин илли. ГӀарабевлла бевзачу иллиалархоша олу иллига ладогӀар. Исторически факташ йустар. Эшаран коьрта мукъам гучабакхар. Паччахьан заманера халачу а, сингаттамечу а дахарх лаьцна лирически эшарш. Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	0	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени). ТӀекхуьучу тӀаьхьенна весет. ТӀехья-Мартана М. Мамакаевн цӀийнан музей чу виртуальни экскурси йар.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» / (стихотворени). Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дӀакховдор. Ошаев Х. «Иччархо Абухьяьжа Идрисов» / (очерк). Сийлахь Даймехкан тӀеман турпалхочун дагалецамаш а, бӀаьхаллин хьуьнарш а.	6	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.3	Мамакаев I. «Берзан бекхам» / (стихотворени). Нана-берзан сахъйзар а, адамиин къизаллина бекхам бар а.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сулейманов А.. «Шуънехъ дош» / (стихотворени). Стихотворенехъ ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуъхъа шен са дадала кийча волчу лирически турпалхочун васт. Стихотворенин аллегорически маъна. Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеори, метафора.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Гайсултанов У. «Болат-гала йожар» / (дащина). Ширачу заманахъ ламанхойн луъра дахар гайтар. Зуламхошца а, мохкдАлецархошца а халкъо латгийна къийсам. Историн уъйр. Литературин теори: историн повестан жанр.	5	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Айдамиров А. «МухАжарш» («Йеха буъйсана» романа йукъара кийсак). «МухАжарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а. Нохчийн литературехъ Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам. Паччахъан Едалан мекаралла, Ехийнчу мухАжаршкахъ болу къахъа бала. Меската А. Айдамировн цийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Теория литературы: литературин турпалхо а, символ а.	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Иманах дузийта дегнаш». Дог цандаран некъа воккху/йоккху доланан синан ницкъ. Тамо беринчу махке сатийсар гайтар. Кибиев М. «Дош» (стихотворени); «Зов» (басня). Дашана гимн. Дешан маъна: дашца сийсазвало/сийсазйало, дашца вазвало/йазйало. Баснин мораль. Хиллано эшийна моттарга.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нунуев С.-Хъ. «Юнус» (дийцар). Къинхетам, де доьхначунна го дар, дикалла. Джунаидов А. «Хюьгнаш»./ (дийцар). Нохчийн эвланан Iер-дахар гайтар. Къинхъегаман тема. Нохчийчохъ а, баккхийчу нехан изсехъ а Кавказан тIеман лараш. Баккхийчу нехан а, текхуьчу тIаьхьенан а уъйр. Литературин теори: Символ. Композици.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	С. Гацаев. «Дарц»/ (стихотворени). Поэтан поэзехъ адам а, Iалам а. Дарц хьокхучу йукъана йоIан символически васт. А.С. Пушкинан а поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар. Литературин теори: эпически и лиричеси. Кусаев I. «Амалехъ диканиг» / (стихотворени). Къоман этнографин ламасташ. Беран дика амал кхиорехъ ден-ненан меттиг.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаъхъа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а. Текхуьчу чкъурехъ хила йеза оьздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма.	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехъ, доттагIаллехъ ваха / йаха кийча а, царна эшначохъ гIоьнна ван / йан кийча волчу / йолчу йахъ йолчу а, маьршачу а нохчичун васт. С. Дакаев. «Куйно хотту». Нохчийн дуьнегарехъ холхазан куйнан маьIна. Ламасташ довзар.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Шайхиев. «ЧагIо» (баллада). Баллада лиро-эпически жанр санна. Балладин оьздангаллин пафос. Тешаме доттагI – онда гIап. Дош делли – кхочушде. Литературин теори: балладин жанр.	2	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Бисултанов. «Хьайбахыхъ йазийна байташ» (стихотворени). Бехк-гуьнахъ доцуш хIаллакбинчарна гимн. Даймахка цабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Амаев В-Хь. «Генарчу денойн туьйра» (дийцар). Дайн ламасташна тешаме хилар. Ден доттагIчо 14 шо кхаьчначу кIантана шаьлта даларан маьIна а, цул тIахъа цунна тIедужуш долу жоьпалла а. Декхарна тешаме хилар. Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)/ Доьзалан а, йуьхьшен кхиоран тема. Бакхийчеран а, кегийчеран а доладар. Вежаршна йукъара йукъаметтиг. Хьанала кьинхьегам. Литературин теори: турпалхо-дийцархо, Композици.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	С. Курумова. «Дохк» (кийсак). Даймехкан Iаламна а, лаьмнийн кьинхьегамхошна илли. Литературин теори:: пейзаж гайтаран исбаъхьаллин гIирсаш Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчохъ». Даймахке безам. Патриотизман синхаам.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар). Тешамах, декхарх лаьцна дийцар. Сийлахъ Даймехкан тIеман фронтара кхаа вешага хьожу йиша. Литературин теори: психологизм (дуьххьарлера кхетамаш). Чохьхара монолог. Дийцаран фольклоран мукъамаш.	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		56	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Пушкин А. С. «Iаьнан Iуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг).	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

	Альфонс Доде «ТӀаӀххӀарлера урок» (дийцар). Хьехархо а, дешархо а. Беран чохьӀара дуьне.				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Раздел 8. ЖамӀдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестиrowани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизировани контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахьтийн барам		68			

8 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цӀераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла.				
1.1.	«Таймин Биболатан илли». «Эвтархойн Ахьмадах илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори. ГӀарабевллачу иллиалархоша аларехь иллешка ладогӀар.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

	Турпалаллин иллешкахъ къоман коьрта хиламаш гайтар, оздангалла чIагIйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагIашца болу кыйсам, халкъашна йукъара доттагIалла гайтар. Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш. Оьрсийн былинийн ритмикин-мукъамийн башхалла нохчийн эпосца йустар. Адамийн дахарехъ иллино дIалоцу меттиг.				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Бадиев С. «Олдам» (повесть). Коьртачу турпалхочух къахетаран тема. Турпалхочун чохъара сингаттам. Декачу олхазарх лаяцна дийцаран философин маъйна. Дийцаран идейн чулацам белларехъ цуьнан маъйна.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Мамакаев М. «Лаьмнийн дийцар»; «Пондар» (стихотворени). Лирически турпалхочун синхаамаш гайтар. Сулаев М. «Цавеза доттагI»; «Органан йистехъ» (стихотворени). Нохчийн къоман Iадаташ: некъан а, шовданан а тIаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лобху гIуллакхаш. Оьздангаллин декхар. Литературин теори: Композицин шатайпаналла, лирикин тематически а, жанрийн а шорталла. Пейзажан а, философин а лирика.	5	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сулейманов А. «Дог дохден цIе» (стихотворени); «Дахаран генаш»/ (поэма). Кхерчан йовхо, хьошалла. Поэмин лирически турпалхочун Даймакках, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман Iеса ойланаш цIанийн лаам хилар. Шайхиев I. «Дарцан буса» (стихотворение). ДоттагIаллин, вовшийн гIо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тIеIаткъам.	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Арсанукаев Ш. «Тимуран тур», (драма). Йукъьерчу бIешарийн ламанхойн дахаран Iер-дахаран башхаллаш гайтар. Къоман маршо мехала йу массо хIуманел. Къоман маршонехъа кыйсам латочу турпалхойн васташ. Кхечу махкарчу дIалецархошца къизачу кыйсаман луьра суьрташ. Теория литературы: драмин жанр.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Хамидов I. «ДIа – коч, схъа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехъ юмор. Адаман синсакхталлаш Юрадахаран говзалла. Литературин теори: юмор, сатира.	4	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>Ясаев М. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» («Хьоме йурт» повестан йукъара кийсак). Адамашна а, чир эцаран ладатана а йукъара ира дуьхь-дуьхьалкхетарш. Даймахке а, хьомечу йуьрте а сатийсар. Куьйгебахийтаран мах. Литературин теори: повестан жанр.</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Яшуркаев С. «МаьрКаж-бодан тЕхь кIайн хьобкх» / (дацдина). Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Кьоначу йоблан аматехь Даймехкан васт гайтаран маьлна. Халачу хьелашкахь коьртачу турпалхочун амал дIахIоттар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхоллабийн уьйр. Теория литературы: Метафора. Символ. Композици.</p>	5	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Абдулаев Л. «Маьлхан каш» (поэма). Поэмехь ширачу заманан гайтар. Кхечеран синош кIелхьардохуш шен са дIадалар. Шайн йуьртахойн синош уьнах лардархьама, шайн дайн кхерч дIатесначу уьнхошна гимн.</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Бексултанов М. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари»/ (дийцарш). Дешархойн дахар, церан йукьаметтигаш, турпалхойн чобхьара дуьне, оздангаллин кхетам.</p>	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Бисултанов А. «ДегIаста»; «Халкьан илланчина» (стихотворени). Даймохк хестор. Машар, доьналла, майралла хастор. Халкьан илии, халкьан илииалархо, кьонах – халкьан дахарехь церан маьлна. Гацаев С. «Кавказ» (стихотворени). Даймехкан безам гайтарехь вастийн шатайпаналла. «БIаьстенца кьамел» (поззи). Пейзажан лирика. Иаламан а, адаман уьйр. Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хилла ваьллахь хьо ара». Дешан ницкьах а, маьлнех а оздангаллин категорех санна. Литературин теори: метафора, васт.</p>	6	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>М. Ахмадов «Ляьтта тЕхь лаьмнаш а хIиттош» (повесть). Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой. Ахмадов Мусан кхолларалле хьажар: дайн ладаташна а, вайзаманан лехамашна а йукъара Iоттабакхам, чолхечу дахаран галморзахаллаш, адаман йукъара эхь-бехк дIадалар, ладаташ ларцадар, кьоман ладаташка лерам цахилар – кьоман бохам бу, йаздархочун кхайкхам: оздангаллех ца духуш, дахаран халонех чекхдовлар. «Ляьтта тЕхь лаьмнаш а хIиттош» цIе йолчу повестан чулацам а, исбаьхьаллин башхаллаш а. Ахмадов Мусан прозин исбаьхьаллин башхаллаш. Литературин теори: повестан жанр, символ.</p>	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	<p>Сатуев Х. «Нашха» (поэма). XX бIешаран йуххьехь Нохчийчуьра исторически хиламаш. Деникинцашца кьийсам латтош вовшийн гIо дар а, турпалалла а.</p>	3	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

	Литературин теори: повесть, символ.				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Классал арахъара дешар.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		55	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Ладо Авалиани. «Хъаькхна буц». Машар а, адамалла а, адамийн дахарехъ церан мах а. Багратионан къонахалла, нохчийн тIемалоша лелийна сийлахъ гIиллакх.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестиrowани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизиrowанни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

9 КЛАСС (66 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам	Электронни дешаран ресурс.
-------	---------------------------------------	----------------	----------------------------

		Декъан сахъаш	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	Турпалаллин иллеш «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли». «Аьккхийн Жанхотан илли». «Таркхойн кЕнтан, Жерочун кЕнтан, Жумин Акхтулин илли». Туьйранаш «Чингиз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а». Шира дийцарш, аларш. Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар).	10	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	0	1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	1. Дудаев, М. Сальмурзаев, А. Нажаев, Ш. Айсханов нохчийн литературин бухбиллархой - йаздархойн кхолларалла. Поэзига, прозига хъажар.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Айсханов Ш. «Мало-хало (дийцар). Къинхъегам малонна дуьхь-дуьхьалхIоттор. Хъанал къахъегар кхиор а, Iер-дахаран ойла йар. Литературин теори: беламе дийцаран жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	С. Бадугев. «Бешто» (повесть). Йукъараллин Iер-дахар а, гИллакхаш а. Ирча кхоллам. Повестан оьдангаллин аспект. Хъарам-хъанал ца къастош хъал-бахам гулдар Iорадакхар. Литературин теори: повестан жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Мамакаев I. «Дерриге а тIамна»; «Даймехкан тIом болчохъ» (стихотворенеш); «Турпалчу танкистан доьзал» (очерк). Мамакаев М. «И йоьлхуш яц»; «КIиллочунна» (стихотворенеш).	16	1	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>Сулаев М. «Говтга; «Малх тоьлур бу» (стихотворенеш); Эдилов Х. «Суьрте»; «Кавказан аьрзу»; «Темало – хьуна» (стихотворенеш). Гадаев М. «Даймехкан лобмашка»; «ДоттагIашка». Турпалалла. ДоттагIалла. Мамакаев I. «Кавказан латта»; «ЙоIе»; «Даге»; «Сайн кIанте» (стихотворенеш); «Нохчийн лаьмнашкахь» (поэма). Поэтан кхоллараллехь Даймехкан а, хьомечу Iаламан а васташ. Лирически турпалхочун Даймакхе болу безам, цуьнан дахаран Iалашо - иза халкье болу чIогIа безам, цунна гIуллакх дар. Йукьараллин дахарехь а, поэзин дIахIоттамехь поэтан Iалашо, «Нохчийн лаьмнашкахь» поэма йешар а, иййцаре йар а. Персонажийн синцIеналла. Кьоман ламасташ лелор а, коьртачу персонажийн бохаме кхоллам. ДогцIеначу безамна а, халкьан чIирьэцаран кьизачу Iадатана а йукьара контраст. «Кегийчу нехан декъазчу безаман трагизм муьлхарниг йу» бохучу хаттарна жоп лахар. Поэмехь лирически а, трагически а дерг. Стихан а, метган а башхаллаш. Литературин теори: лирически а, эпически а поэма.</p>				
2.5	<p>М. Сулаев. «Сай»; «Сох муха эр ду адам»; «ДоIа» (стихотворенеш), «Лаьмнаша ца диццо» (романа йукьара дакъош). 1940-1960 шерашкахь, кьоман дахаран уггар халачу муьрашкахь адамийн кхолламаш. Дена а, йобIаршна а йукьара йукьаметтигаш. Кьоман ламасташ лардар а, керлачу Iадаташца даха лаар а. Товсолтан кхолламан трагизм. Романан коьртачу персонажийн кхолламашкахь сингаттаме мукьамаш. Литературин теори: романан жанр.</p>	7	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	<p>Хамидов I.-Хь. «Лийрбоцурш. / (стихашкахь драма). Фашистийн мехкашIалецархошна дуьхьал кьийсам латтош, Даймохк ларбан дIахIиттинчу советски салтийн турпалалла а, доьналла а. Тайп-тайпана кьаьмнийн векалша йукьахь -советски салташна йукьахь долу доттагIалла. Драмин васташ кхолларан гIирсаш. Драмехь мостагIчун амат. Советски Темалойн а, мостагIийн а васташ кхолларехь драматурган говзалла. Литературин теори: драмин жанр.</p>	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	<p>Гацаев С. «Буйса хаза, буйса тийна»; «БIаьсте кхечи»; «ХIай, йоI, делхьа, собарде» (стихотворенеш). Пейзажан лирика. Адамах а, Iаламах а лаьцна поэтан ойланаш. Адаман са а, Iаламан дуьне а. Лирически турпалхочун синан хьал гойту Iаламан суьрташ. Хиламан хIора мIаьргонан хазалла гайтарехь поэтан говзалла.</p>	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	<p>Р. Супаев. «Вайнехан халкьан иллеш». Йуьхьшен кхолларехь халкьан поэзин меттиг, чохьарчу дуьненна а, озьдангаллин хьежамашна а бен тIелаткъам. Литературин теори: Литературехь фольклоран ламасташ. «Буйса йу беттасе». Буйсанан Iаламан хазалла. Пейзажан лирика.</p>	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Талхадов Х. «Шийла дарц цЕвзинчохь». Майраллех, доьналлех, нийсо лахарх, дахаре болчу безамах лаьцна. Литературин теори: эпитет, символ. «Сан ненан маттахь ас йазйо». Ненан мотт хааран а, ларбаран а ладамалла, цуьнга болу безам.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Гайтукаева Б.«Зама», («Хьан цИйнах йара-кха со, Нохчийчохь, хьан цИйнах йара»). ТебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а. Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		48	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М.Ю. Лермонтов «Валерик» (поэма). ТIом а, машар а. ТIом цабезар.	2		0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестиrowани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизированны контролни болх	1			
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		66			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

5 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барга кхолларалла (11 с. + 1 с.)					
1.	Халкъан барга кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2.	Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша»	1	0	0		www.urok95.ru .
3.	Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
4.	Нохчийн халкъан туйра «Тамашийна олхазар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша а, саьрмик»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	Нохчийн халкъан туйра «Дьбуш хилла кӀант»	1	0	0		www.urok95.ru .
7.	Нохчийн халкъан туйра «Дьбуш хилла кӀант» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
8.	Нохчийн халкъан туйра «Барзо Ӏахарца мохк кьовсар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Классал араьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
10.	Фольклоран кегий жанраш: кичанаш	1	0	0		www.urok95.ru .

11.	Фольклоран кегий жанраш: хТетал-металш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	Проект	1	0	1		https://desharkho.ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш Литературин туьйранаш (9 с.+1 с.)					
13.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима».	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
14.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Туьйранан турпалхой	1	0	0		www. urok95/ru.
15.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Сулимин хьуьнарш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	Мусаев М. «ЦІен маьхьси» – дийнатех лаьцна туьйра. Льман ома	1	0	0		https://desharkho.ru/
17.	Мусаев М. «ЦІен маьхьси» туьйра. Бекхам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
18.	Гацаев С. «Чкььрдиг» туьйра. Кьорта турпалхо	1	0	0		www. urok95/ru.
19.	Гацаев С. «Чкььрдиг» туьйра. Чкььрдиган толамаш.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
20.	Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьІна	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	Классал араььара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
22.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	XX бІешаран литература – (33 с.+ 3 с.)					
23.	Бадуев С.С. дахар, кхолларалла. «Зайнди» дийцар. Турпалхойн васташ	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Бадуев С.С. «Зайнди» дийцар. Кьорта маьІна	1	0	0		www. urok95/ru.

25.	Мамакаев М.А. дахар, кхолларалла. «Баппа» дийцар. Ши некъахо	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26.	Мамакаев М.А. «Баппа» дийцар. Нийсо харцонал толар.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
27.	Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт.	1	0	0	https://desharkho.ru/
28.	Эхшеран тест	1	1	0	www.urok95.ru.
29.	Мамакаев I.Ш. дахар, кхолларалла. «Садаържаш» стихотворени	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
30.	I. Мамакаевн музей (виртуальни экскурси)	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
31.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ламанан хи» стихотворени	1	0	0	https://desharkho.ru/
32.	Гайсултанов I.Э. дахар, кхолларалла. «Кегий йийсарш» – повестан дакъа. Ши доттагI	1	0	0	www.urok95.ru.
33.	Гайсултанов I.Э. «Кегий йийсарш». Iалин кхоллам	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
34.	Олхазаран-Кютара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
35.	Сулейманов Ахьмадан «Борз йу угIуш» стихотворени.	1	0	0	https://desharkho.ru/
36.	Саракаев Хь. «Баьпкан чкъуьйриг» дийцар	1	0	0	www.urok95.ru.
37.	«Баьпкан чкъуьйриг» дийцарх лаьцна.	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
38.	Проект	1	0	1	ps95.ru/dikdosham/
39.	Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суйре» стихотворени. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор)	1	0	0	https://desharkho.ru/
40.	Классал арахьара дешар	1	0	0	www.urok95.ru.

41.	Ахмадов I. «Къонахалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
42.	Ахмадов I. «Къонахалла» (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена гIехъ толам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Дийцар, суртхIоттор, ойлайар	1	0	0		https://desharkho.ru/
44.	Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» (стихотворени)	1	0	0		www.urok95.ru.
45.	Кагерманов Д. «ДоттаIалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
46.	Кагерманов Д. «ДоттаIалла» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
47.	Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
48.	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» (дийцар). Беран синдуьне	1	0	0		www.urok95.ru.
49.	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
50.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Беран чобхьарчу дуьненан гайтаран говзалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	Дикаев М. «БIаьстенан аматаш (стихотворени). Iаламан хазалла	1	0	0		www.urok95.ru.
53.	Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
54.	Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
56.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		www.urok95.ru.
57.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалгIахь» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
58.	Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	XXI бешаран литература – (7 с.+1 с.)					
59.	Рашидов Ш. стихотворени «Нана-Нохчийчоь»	1	0	0		www. urok95/ru.
60.	Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
61.	Хатуев 1абдул-Хьамидан «Аьрзунан илли» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
63.	Мусаев С.М. «Хьайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Мусаев С.М. «Хьайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		www. urok95/ru.
65.	Классал арахьара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.)	1	0	0		www. urok95/ru.
68.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.). Жамдаран урок	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	2	4		

6 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (7 с. +1 с.)					
1.	«Наьрт-аьрстхойн паччахь Наураз»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
2.	«Ницкъ болу Солса»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

3.	«Гермачигара наърташ»	1	0	0	https://desharkho.ru/
4.	«Наърт-аърстхой кхерор» дийцарш	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
5.	Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ)	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
6.	Наърт-аърстхойх лаьцна дийцарш	1	0	0	https://desharkho.ru/
7.	Литературин теори: наъртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
8.	Проект	1	0	1	ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (54 с. + 5 с.)				
9.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл»	1	0	0	https://desharkho.ru/
10.	Гайсултанов I. «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
11.	Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» (басня)	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
12.	I.Гайсултановн, X. Сатуевн, И. Крыловн баснех лаьцна. Мораль. Аллегори.	1	0	0	https://desharkho.ru/
13.	Сочинени	1	0	1	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
14.	Классал араьхара дешар	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
15.	Ошаев X. «Чайра» (дийцар)	1	0	0	https://desharkho.ru/
16.	Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун синхаамаш	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
17.	Мамакаев I. «Дагалецамаш» Поэтан Iаламе болу безам	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
18.	Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар	1	0	0	https://desharkho.ru/
19.	Сулаев M. «КIанте» (стихотворени)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
20.	Классал араьхара дешар	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/

21.	Сайдуллаев Х. «Ненан бӀаьрхиш» (поэма)	1	0	0	https://desharkho.ru/
22.	Даймохк ларбар – стеган деза декхар	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23.	Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КӀентан а, ненан а доьналла	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
24.	Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
25.	Дахаре, Иаламе, нене болу поэтан безам	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Саракаев Хь. «Ирсе бӀаьрхиш» (дийцар)	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
27.	Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тӀечӀагӀдар	1	0	0	https://desharkho.ru/
28.	<i>Классал араььара дешар</i>	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29.	Тестировани	1	1	0	ps95.ru/dikdosham/
30	Джунаидов А. «Белхи» (дийцар)	1	0	0	https://desharkho.ru/
31	Айдамиров А. «Вина мохк»	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32	Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
33.	Проект	1	0	1	https://desharkho.ru/
34.	Литературин теори: эпитет, метафора, инверси	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35.	<i>Классал араььара дешар</i>	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
36.	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
37.	Иаламах самукьадалар	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
38.	Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
39.	Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
40.	Шен махкахь бохам хиллачарна лирически турпалхо гӀоьнна ван кийча хилар	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

41.	Окуев Ш. «Бѡаѡсте» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42.	Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поьтан синхаамаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
43.	Литературин теори: синедерзор, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
44.	Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
45.	Ненан меттан маьІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор	1	0	0		https://desharkho.ru/
46.	Дикаев М. «Сан бахам» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
47.	Литературин теори: метафора, исбаьхьа гайтаран гѡирсаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
48.	Рашидов Ш. «Ломара цѡе» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	Мамакаев Э. «Хѡрд» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
50.	Стихотворенин философин маьІна	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51.	«К морю» стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	Махмаев Ж. «Іаьржачу баьпкан йуьхк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
53.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
54.	Дакаев С. «Тѡамах ловзар» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
55.	Бексултанов М. «Некьлацар» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
56.	Тѡкхуьучу чкъуро ламасташ дѡатасар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Баккхийчеран а, кьоначеран а синьэкамалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
58.	Ахмадов М. «Телефон» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

59.	Берийн а, бакхийчеран а йукъаметтигаллин проблема	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
60.	Мусаев С. «Даймакхе боьду некъ» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
62.	Нехан мохк берийн бӀаьргашца	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
63.	Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Курумова С. «Шовданехь» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
65.	КӀантан а, жӀаьлина а йукъахь долу доттагӀалла, тешам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		https://desharkho.ru/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
68.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

7 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронн и дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/

2.	«Сай» (халкъан илли)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀаьхойх а лавцна турпалалин илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4.	Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	1	0	0		https://desharkho.ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (56 с. +6 с)					
5.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	Текхуьучу тӀаьхьенна весет	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	Техьа-Мартана М. Мамакаевн цӀийнан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дӀакховдор	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Ошаев Х. «Иччархо Абухьаьжа Идрисов» (очерк)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сийлахь Даймехкан тӀеман турпалхочун дагалецамаш а, бӀаьхаллин хьуьнарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

14.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15.	Мамакаев I. «Берзан бекхам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Нана-берзан сахъийзар а, адамиин къизаллина бекхам бар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	Сулейманов А. «Шуънехъ дош» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Стихотворенехъ ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуъхъа шен са дадала кийча волчу лирически турпалхочун васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Стихотворенин аллегорически маъна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
20.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеори, метафора	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Гайсултанов У. «Болат-гала йожар» / (дацдина).	1	0	0		https://desharkho.ru/
23.	Ширачу заманахъ ламанхойн луъра дахар гайтар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24.	Зуламхошца а, мохкдалецархошца а халкъо латтийна кыйсам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25.	Халкъийн цхъаалла-вайн ницкъ. Кхечу къаъмнашца нохчаша гергарло латтадар	1	0	0		https://desharkho.ru/
26.	Историн уйр. Литературин теори: историн повестан жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/

27.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
28.	Тестировани	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29.	Айдамиров А. «МухАажарш» («Йеха буъйсанащ» романа йукъара кийсак)	1	0	0		https://deshrkho.ru/
30.	«МухАажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
31.	Нохчийн литературехь Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32.	XIX бешарахь нохчийн халкъ Хонкара дIакхалхар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
33.	Проект	1	0	1		
34.	Литературин теори: литературин турпалхо а, символ а	1	0	0		https://deshrkho.ru/
35.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
36.	Арсанукаев Ш. «Ййманах дузийта дегнащ»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37.	Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ	1	0	0		https://deshrkho.ru/
38.	Кибиев М. «Дош» (стихотворени), «Зов» (басня)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	Баснин мораль. ХIиллано эшийна моттаргIа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар)	1	0	0		https://deshrkho.ru/

41.	Джунаидов А. «ХЮьбнаш» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	Нохчийн эвланан Йер-дахар гайтар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
43.	Литературин теори: символ, композици	1	0	0		https://desharkho.ru/
44.	С. Гацаев. «Дарц» (стихотворени). Поэтан позехь адам а, Иалам а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
45.	Пушкинан поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46.	Кусаев И. «Амалехь диканиг» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
47.	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхольлинарг а, биографически мукьамаш а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
48.	Литературин теори: автобиографин поэма	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
49.	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
50.	С. Дакаев. «Куйно хотту»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	А. Шайхиев. «ЧагЮ» (баллада)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52.	Литературин теори: балладин жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
53	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

54.	А. Бисултанов. «Хъайбахахъ йазийна байташ»» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
55.	Даймахка цӀабӀорзучеран ойланаш а, сатийсамаш а	1	0	0		https://desha.rkho.ru/
56.	Амаев В-Хъ. «Генарчу денойн туйра» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Дайн ламасташна тешаме хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Декхарна тешаме хилар	1	0	0		https://desha.rkho.ru/
59.	Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
60.	С. Курумова. «Дохк» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Литературин теори: пейзаж гайтаран исбаъхъаллин гӀирсаш	1	0	0		https://desha.rkho.ru/
62.	Окуев Ш. «Сан хъоме НохчийчӀоь»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
63.	Даймахке безам. Патриотизман синхаам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
64.	Ахмадов М. «Кхаа вешех туйра» (дийцар)	1	0	0		https://desha.rkho.ru/
65.	Тешамах, декхарх лаьцна дийцар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					

67.	Пушкин А. С. «Аьнан Гуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг)	1	0	0		<a href="https://desha
rkho.ru/">https://desha rkho.ru/
68.	Альфонс Доде «ТӀаьххьарлера урок» (дийцар)	1	0	0		<a href="https://ps95.
ru/dikdosha
m/ru/">https://ps95. ru/dikdosha m/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

8 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электрон ни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Гаймин Биболатан илли»	1	0	0		<a href="ps95.ru/di
kdosham/">ps95.ru/di kdosham/
2.	«Гаймин Биболатан илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори	1	0	0		<a href="www.
desharkho.
ru">www. desharkho. ru
3.	«Эвтархойн Ахьмадах илли»	1	0	0		<a href="http://ps95
.ru/nohchi
yn-
tezaurus/">http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
4.	«Эвтархойн Ахьмадах илли». Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0		<a href="ps95.ru/di
kdosham/">ps95.ru/di kdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (55 с. + 6 с.)					
5.	Бадугев С.С. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		<a href="http://ps95
.ru/nohchi
yn-
tezaurus/">http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
6.	Бадугев С.С. «Олдам» дийцаран коьрта турпалхой	1	0	0		<a href="ps95.ru/di
kdosham/">ps95.ru/di kdosham/
7.	Бадугев С.С. «Олдам» дийцар. Олдаман сингаттам	1	0	0		<a href="www.
desharkho.
ru">www. desharkho. ru

8.	Бадугев С.С. «Олдам» дийцар. Дийцаран идейн чулацам белларехь цуьнан маъИна	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Мамакаев М.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
10.	Мамакаев М.А. «Лаьмнийн дийцар» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
11.	Мамакаев М.А. «Пондар» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ца вевза доттагI» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13.	Проект.	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
14.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Органан йистехь» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
15.	<i>Классал араьхара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
16.	Сулейманов А. С. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дог дохден цIе» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
17.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		www.desharkho.ru
18.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

19.	Шайхиев I.X. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дарцан буса» поэма. Ден хъехар	1	0	0		www.desharkho.ru
20.	Шайхиев I.X. «Дарцан буса» поэма. Бакъволу доттагI	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Сочинени	1	0	1		
22.	Арсанукаев Ш.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
23.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Тимуран бЮ	1	0	0		www.desharkho.ru
24.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Айтамиран илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Ламанхойн васташ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
26.	Хамидов I-Хь.Х. дахар, кхолларалла	1	0	0		www.desharkho.ru
27.	Хамидов I-Хь.Х. «ДIа-коч, схьа-коч» дийцар. Хъаша ларар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
28.	Хамидов I-Хь.Х. «ДIа-коч, схьа-коч» дийцар. Хъаша ларар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
29.	Литературин теори: юмор, сатира	1	0	0		www.desharkho.ru
30.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

31.	Ясаев М.Д. дахар, кхолларалла. «Хьоме йурт» повесть. Хийрачу махкахь	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
32.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Вежарийн кьинхетам	1	0	0		www. desharkho. ru
33.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Джанхотан васт	1	0	0		http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
34.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт» повестан чулацам планаца бийцаре бар	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
35.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/di kdosham/
36.	Яшуркаев С.С. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho. ru
37.	Яшуркаев С.С. «МаьрКаж- бодан тIехь кIайн хьобкх». Мадас арабаьккхина некъ	1	0	0		http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
38.	Яшуркаев С.С. «МаьрКаж- бодан тIехь кIайн хьобкх». Воккхачу стеган хьехам	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
39.	Яшуркаев С.С. «МаьрКаж- бодан тIехь кIайн хьобкх». Жовзанан васт	1	0	0		www. desharkho. ru
40.	Яшуркаев С.С. «МаьрКаж- бодан тIехь кIайн хьобкх». Символах кхетам балар	1	0	0		http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
41.	Тестиrowани	1	1	0		www. desharkho. ru

42.	Абдулаев Л.Ш. дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
43.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Коърта турпалхо	1	0	0		www. desharkho. ru
44.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Пхъеро бина сацам	1	0	0		http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
45.	Абдулаев Л.Ш. «Маълхан каш» поэма. Поэмехъ ширачу заманан дахар гайтар	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
46.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		www. desharkho. ru
47.	Бексултанов М.Э. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
48.	Бексултанов М.Э. «Дика ду хьо волуш»	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
49.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцаран турпалхой	1	0	0		www. desharkho. ru
50.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцар. Артуран дехар	1	0	0		http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
51.	Бисултанов А.Д. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «ДегГаста» стихотворени. Нохчийн къоман синмехаллаш	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
52.	Бисултанов А.Д. «Халкъан илланчина» стихотворени маъІна	1	0	0		www. desharkho. ru

53.	Гацаев С.А. дахар, кхолларалла. «Кавказ» стихотворени. Иаламан сурт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54.	Гацаев С.А. «Бѡаьстенца къамел» стихотворени. Бѡаьстенан хазалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
55.	Хасбулатов Я.И. дахар, кхолларалла. «Дош» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
56.	Хасбулатов Я.И. «Стаг хила ваьллекъ хьо ара...» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Ахмадов М.М. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Лѡаьтта тѡехъ лаьмнаш а хИиттош» повесть. ИбрахИим-хьѡаьжа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Ахмадов М.М. «Лѡаьтта тѡехъ лаьмнаш а хИиттош» повесть. Хьаша ларар. Тѡом	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59.	Ахмадов М.М. «Лѡаьтта тѡехъ лаьмнаш а хИиттош» повесть. Данин бѡаьхаллин хьѡунарш. Повестан турпалхойн васташ	1	0	0		www.desharkho.ru
60.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Сатуев Хь.Д. дахар, кхолларалла. «Нашхахь» поэма. Дѡатесна юрт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
62.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин маьИна	1	0	0		www.desharkho.ru
63.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин а, Умхаев Хь.С.	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi

	«Нашха» стихотворенин а исбаъхъаллин башхаллаш					yn- tezaurus/
64.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
65.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		www. desharkho. ru
	Кхечу къаьмнийн литература (3 с.)					
66.	Ладо Авалиани дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/di kdosham/
67.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар	1	0	0		www. desharkho. ru
68.	Ладо Авалиани «Хъаькхна буц» дийцар. ЖамІдар	1	0	0		http://ps95 .ru/nohchi yn- tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

9 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ		Элект ронни дешар ан ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш	9а	9б	
	Халкъан барта кхолларалла (10 с. + 1 с.)						
1.	Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан жанраш а.	1	0	0	01.09. 2023г.	04.09	https://d esharkh o.ru/
2.	Турпалаллин иллеш. «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илии»	1	0	0	7	7	https://d esharkh o.ru/

3.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0	8	11	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
4.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0	14	14	https://desharkho.ru/
5.	«Таркхойн кЕнтан, Жерочун кЕнтан, Жумин Акхтулин илли»	1	0	0	15	18	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
6.	Туйранаш, шира дийцарш, аларш	1	0	0	21	21	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
7.	Туйранаш «Чингиз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а».	1	0	0	22	25	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Шира дийцарш «Кьиза Гадат», «Шатойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»	1	0	0	28	28	https://desharkho.ru/
9.	Кицанаш, хЕтал-металш.	1	0	0	29	02.10	https://desharkho.ru/
10	Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар)	1	0	0	05.10	5	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11	Проект	1	0	1	6	9	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (48 с. + 5 с.)						
12	Г. Дудаевн, М. Сальмурзаевн кхолларалла	1	0	0	12	12	http://ps95.ru/nohchiyn-

							tezaurus/
13	И. Нажаевн, Ш. Айсхановн кхолларалла	1	0	0	13	16	https://desharkho.ru/
14	Ш. Айсханов «Мало-хало» (дийцар)	1	0	0	19	19	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15	Хъанал къахъегар кхиор а, Гер- дахаран ойла йар	1	0	0	20	23	https://desharkho.ru/
16	Литературин теори: беламе дийцаран жанр	1	0	0	26	26	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	2-г1 чи1рик						
17	С. Бадиев. «Бешто» (повесть)	1	0	0	27	06.11	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	С. Бадиев. «Бешто» (повесть)	1	0	0	09.11	9	https://desharkho.ru/
19	Литературин теори: повестан жанр	1	0	0	10	13	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20	И. Мамакаев. «Дерриг а Тамна», «Даймехкан т1ом болчохъ» стихотворенеш	1	0	0	16	16	https://desharkho.ru/
21	И. Мамакаев. «Турпалчу танкистан доьзал» очерк	1	0	0	17	20	https://ps95.ru/dikdosham/ru/

22	М. Мамакаев. «И йоблхуш йац», «Киллочунна» стихотворенеш	1	0	0	23	23	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23	М. Сулаев. «Говтта», «Малх тоьлур бу» стихотворенеш	1	0	0	24	27	https://desharkho.ru/
24	Х. Эдилов. «Суьрте», «Кавказан аьрзу» стихотворенеш	1	0	0	30	30	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
25	Х. Эдилов. «Темало – хьуна» стихотворени	1	0	0	01.12	04.12	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26	Гадаев М. «Даймехкан лобмашка», «ДоттагIашка» стихотворенеш	1	0	0	7	7	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27	Сочинени	1	0	1	8	11	https://desharkho.ru/
28	Классал арахьара дешар	1	0	0	14	14	https://desharkho.ru/
29	И. Мамакаев. «Кавказан латта», «ЙоIе» стихотворенеш	1	0	0	15	18	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30	И. Мамакаев. «Даге» стихотворенеш	1	0	0	21	21	https://desharkho.ru/
31	И. Мамакаев. «Сайн кIанте» стихотворени	1	0	0	22	25	https://ps95.ru/dikdosham/ru/

32	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэма йешар а, йийцаре йар а	1	0	0	28	28	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
	3-г1а чийрик						
33	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Персонажийн синцленалла	1	0	0	29	08.01	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
34	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэмехь лирически а, трагически а дерг	1	0	0	1.01.24	11	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35	Литературин теори: лирически а, эпически а поэма	1	0	0	12	15	https://desharkho.ru/
36	<i>Классал арахьара дешар</i>	1	0	0	18	18	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
37	Тестировани	1	1	0	19	22	
38	М. Сулаев. «Сай» стихотворенеш	1	0	0	25	25	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39	М. Сулаев. «Сох муха эр ду адам» стихотворени	1	0	0	26	29	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40	М. Сулаев. «ДоIа» стихотворени	1	0	0	01.02	01.02	https://desharkho.ru/
41	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош). Дена а,	1	0	0	2	5	https://ps95.r

	добзална а йукъара йукъаметтигаш						u/dikdosham/ru/
42	М. Сулаев. «Лаъмнаша ца дицдо» Тавсолтин кхолламан трагизм	1	0	0	8	8	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
43	М. Сулаевн роман «Лаъмнаша ца дицдо» романехь кегийрхойн васташ	1	0	0	9	12	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
44	Литературин теори: романа жанр	1	0	0	15	15	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45	Сочинени	1	0	1	16	19	https://desharkho.ru/
46	І.-Хь. Хамидовн дахаран кхоллараллин некъ	1	0	0	22	22	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
47	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» стихашкахь драма. Советски салтийн турпалалла а, добналла а	1	0	0	23	26	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмин васташ кхолларан гӀирсаш	1	0	0	29	29	https://desharkho.ru/
49	І.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмехь мостагӀчун амат	1	0	1	01.03	04.03	https://desharkho.ru/
50	Литературин теори: драмин жанр	1	0	0	7	7	https://ps95.ru/dikdosham/ru/

51	Проект	1	0	0	14	11	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52	С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна», «Бабсте кхечи»	1	0	0	15	14	https://desharkho.ru/
53	С. Гацаев «ХIай, йоI, делхъа, собар де»	1	0	0	21	18	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0	22	21	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш» (стихотворени)	1	0	0	04.04	01.04	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
56	Р. Супаев. «Буьйса йу беттасе» (стихотворени)	1	0	0	5	4	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57	Х. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохъ» (стихотворени)	1	0	0	11	8	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
58	Х. Талхадов. «Сан ненан маттахъ ас йазйо» (стихотворени)	1	0	0	12	11	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
59	Литературин теори: эпитет, символ	1	0	0	18	15	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

60	Гайтукаева Б.«Зама» стихотворени	1	0	0	19	18	https:// deshar kho.ru/
61	Гайтукаева Б. «Хьан цийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цийнах йара». ТебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а.	1	0	0	25	22	https:// deshar kho.ru/
62	Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	1	0	0	26	25	https:// ps95.r u/dikd osham/ ru/
63	<i>Классал арахьара дешар</i>	1	0	0	02.05	29	https:// deshar kho.ru/
64	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0	3	02.05	http://p s95.ru/ nohchi yn- tezauru s/
Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)							
65	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0	10	6	https:// ps95.r u/dikd osham/ ru/
66	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	2	0	0	16,17	13,16	http://p s95.ru/ nohchi yn- tezauru s/
67	1 амийнарг карладаккхар	2	0	0	23	20,23	
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	2	4			

Хьехаран-методикин латтор Хьехаран-методикин гIо-Іамат

- Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Іамат. – Собыжа-ГIала, 2019.
- Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, 2018.
- Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, 2018.
- Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, 2018.
- Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Собыжа-ГIала, - 2018.
- Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Собыжа-ГIала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Илманан литература

- Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.
- Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.
- Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.
- Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.
- Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.
- Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.
- Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.
- Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.
- Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.
- Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.
- Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.
- Индербаяев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.
- Индербаяев Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.
- Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.
- Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.
- Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.
- Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, 1987. – 240 с.

Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.

Арсанукаев А.М. Школехь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.

Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. - АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.

Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. - 159 стр.

Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогоберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.

Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен илли. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М., 1981. – 215 с.

Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. – Нальчик, 1993. – 192 с.

Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.

Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Илманан терминийн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.

Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.

Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.

Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №I. С. 161-167.

Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.

Йуххедиллар

Урокашна арахьарчу мероприятийин рекомендаци йина ларам «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна арахьарчу гIуллакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу программо тидаме оьцу дешархойн урокашна арахьара гIуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин» предметан чулацамца довзна урокашна арахьара гIуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьаьжжана а, кьоман а, этнокультурин а башхаллашка хьаьжжана. Урокашна арахьарчу гIуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхоллараллин гIуллакхалла, церан синьобздангалла кхио а, обздангаллин нийса харжам бан похIма кхио.

Класс	Мероприятийн формат	Тема	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Туййранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогIар. Туййранан иллюстраци. Педехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуйьцуш дагадовлар.
5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. Педехкарш кхочушдар. Хаттаршна жобпаш лахар. Хетарш дуйьцуш дагадовлар. ЖамIаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поэтех лаьцна суна хIун хаьа?	Кьамелехь дакъалацар. Хаттаршна жобпаш лахар. Темаца догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйьцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.
5	Проектийн гIуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Проект тIечIагIйар.
6	Кьамел	Зама а, литература а цхьаь ду.	Хааме ладогIар. Кьамелехь дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жобпаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйьцуш дагадовлар.

6	Горга стол	Нохчийн мотт гуттар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жобпаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. Стихаш йешар
6	Проектийн болх	Исторера литератури чу бевлла турпалхой	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луь-луьург).	Спектаклехь дакъалацар. Спектале хъажар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Илманан-талламан болх	Халкъан барта кхоллараллин а, нохчийн поэзин а кхоллараллашкахь Даймехкан васт.	Иалашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гулийар. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьомениг а. Добзалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жобпаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехь а, дахарехь а нохчийн ламасташ.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехь беран чохъара дуьне гайтар	Къамелехь дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечйалар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Кхоллараллин пхьалгIа	Стихашкахь суна дукха хIума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхоллараллин белхашна анализ йар. Кхоллараллин белхийн гуларехь публикацеш кечйар
8	Къамел	Нохчийн къоман классически тIаьхьало.	Киншкашка хъажар. Киншкийн тайпанаш довзар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХIинцалера нохчийн литература	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Йеллачу темица догIу цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар

8	Литературин журналаш «СтелаІад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (XX бешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лъмар арахецар.
8	Проектийн болх	Нохчийн театран истори.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Хаттаршна жьопаш лахар. Проект тIечІагІйар
8	Виртуальни кхарстар	Дайеллало историн занавес.	Литературин-историн материал гулийар. Презентацига хьажар. Хаттарш хІиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца.	Темица йогу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Барта йешар. Проблемийн хаттар хІоттор. Йеллачу темин цхьамогІа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Киншкийн агІонашкахула кхарстар.	Теман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогІар. Барта йешар. Чулацамца догу хаттаршна жьопаш далар. Къамелехь дакъалацар. ТIедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалацар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин-музыкинкомпозици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектийн болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаболчу авторийн кхолларалла)	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Хаттаршна жьопаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а. Г. Камала «Дуьххьарлера театр»).	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалацар. Темица догу цхьамогІа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.